

Akmer
Camii
giris
cephesi -
Kahire /
Mısır

lenmiş, cami ise Silâhtar Süleyman Ağa tarafından XIX. asır başlarında tekrar onarılmıştır.

Akmer Camii uzunlamasına dikdörtgen planlı küçük bir yapıdır. İki tarafındaki sokakların çizgisine uydurulmak için iki cephesi bina eksenine nazaran eğri olarak yapılmıştır. Etrafı revaklarla çevrili bir iç avluyu takip eden harem, her dizide dörder sütun olmak üzere kible duvarına paralel üç sahn halindedir. Sütunlar eski yapılardan devşirilmiş korint başlıklıdır. Orta sahnadaki kubbe sonraları yıkılmıştır. Diğer sahnaların üstlerini tuğladan beşik tonozlar örter. İki dış duvar ile esas cami arasında kalan aralıklarda nişler ve küçük mekânlar bulunur. Revak kemerlerinde şerit halinde küfi yazılar ve yanlarda oyma süslemeli ahşap kapı kanatları vardır.

Akmer Camii'ni İslâm sanatı bakımından değerli yapan husus, tamamen muntazam bir kesme taş işçiliği ile yapılmış olan giriş cephesidir. XX. asrın başlarında bitişik dükkânlardan ayıklanarak eski biçimine sokulan bu cephe, iç mimariyi dışarı aksettirmeyen tamamen bir süs cephesidir. Yukarı kısmı dilimli olarak işlenmiş sivri kemerli bir nişin içinde cümle kapısı yer alır. Tam ortada küfi yazılı zengin oyma bezemeli bir rozet vardır. Kapının her iki yanında daha küçük nişler ve bunların yukarısında da mukarnaslı çıkıntılar bulunur. Mukarnasın (stalaktik) mimaride kullanıldığı ilk örnek olarak Akmer Camii sanat tarihinde özel bir yere sahiptir. Kapının sol tarafında da kör bir pencerenin üstünde yine dilimli bir alınlık ile kabartma süslemeler vardır. Cephenin ortasında ve saçak hizasında ise yine taşla işlenmiş boydan boya küfi yazılı iki kuşak uzanır. Ewelce kapının üstünde yükselen orijinal minare bugün yoktur. Son-

raları yapılan minare ise daha geridedir. Akmer Camii Orta Asya'dan Selçuklular'la gelen cephe estetiğinin izlerini taşıyan bir eser olarak kabul edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Saladin, *Manuel d'Art Musulman*, Paris 1907, I, 101-103; E. T. Richmond, *Moslem Architecture 623 to 1516*, London 1926, s. 98-100; L. Hauteceur — G. Wiet, *Les Mosquées du Caire*, Paris 1932, I, 241, 247-248, 251; K. A. C. Creswell, *The Muslim Architecture of Egypt*, Oxford 1952, s. 241-246; R. B. Parker v.dğr., *Islamic Monuments in Cairo-A Practical Guide*, Kahire 1985, s. 211-214; D. Behrens-Abouseif, *The Minarets of Cairo*, Kahire 1985, s. 112; Caroline Williams, "The Cult of Alid Saints in the Fatimid Monuments of Cairo: I- The Mosque of al-Aqmar", *Mukarnas*, I, Leiden 1983, s. 37-52.

SEMAVİ EYİCE

AKMESÇİD

Ukrayna

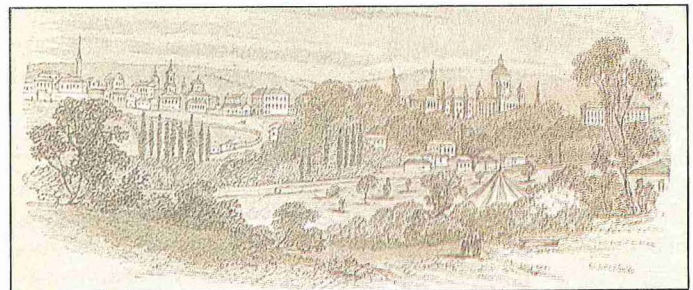
Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin
Kırım bölgesinde bulunan
bugünkü Simferopol şehrinin eski adı.

Kırım yarımadasının güneyinde, Salgir nehri üzerindedir; Sivastopol, Bahçesaray ve Yalta'nın kuzeyinde yer alır. Amasyalı Strabon'dan, burada ilk defa İskit Kralı Skiluros'un Yunanlılar'ın Neapolis (yeni şehir) adını verdikleri bir kale kurduğu öğrenilmektedir (VII, 312). XV. yüzyılda Kırım Türkleri tarafından da Kir-

mencik (küçük kale) adlı bir kale inşa edildi ve böylece bu bölge iskâna açık bir hale geldi. Muhtemelen bu sıralarda kurulmuş bulunan şehre Akmesçid (Akmeçet) adı, Mengli Giray Han (ö. 1514) na adına inşa edilen cami dolayısıyla verilmiştir. XVI. yüzyıl başlarında Kırım hanları, hanlığın merkezi Bahçesaray'ı step boylarının hücumlarına karşı korumak amacıyla bölgede **kalgay*** sultanların ikametine tahsis edilen müstahkem bir kale inşa ettiler. Mengli Giray, hanlığının son yıllarında oğlu Mehmed Giray'ı kalgay sultan (veliaht şehzade) tayin etti ve kendisine Akmesçid'i merkez olarak verdi. Bu tarihten itibaren bölgenin gelirleri kalgaylara bırakıldı ve Akmesçid'in Kırım tarihindeki siyasi önemi giderek artmaya başladı. Kırım beyleri, yönetimini beğenmedikleri hanlara karşı muhalefetlerini göstermek amacıyla Akmesçid'deki kalgaylık sarayının yakınında bulunan Kayalaraltı mevkiinde toplanırlardı; bu hareket hana karşı olmak ve kalgayın han olmasını istemek anlamına gelirdi.

XVII. yüzyılın ortalarında buraya gelen Evliya Çelebi, şehrin yan tarafında bulunan kalgaylık sarayının ortasında, çatısı kiremitli ve tek minareli Mengli Giray Han Camii'nin yer aldığını yazar. Ayrıca, Akmesçid'in on nahiyesi ile 360 köyünün olduğunu ve burada üstü kiremit örtülü 2000 kadar ev ile 200 kadar dükkân bulunduğunu belirtir. O dönemde Akmesçid'de Abdurrahman Bey Camii, Sefer Gazi Ağa Sarayı ve Mescidi, Sefer Gazi Ağa'nın eşi tarafından yaptırılan Ayşe Hatun Hanı, üç mahalle mescidi, iki medrese, üç sıbyan mektebi, üç tekke ve dört çeşme bulunuyor ve şehir, kalgay ile emrindeki kadı, subaşı ve muhtesib tarafından yönetiliyordu.

İlk defa 1736'da büyük bir Rus tahribatına uğrayan şehir, 1783'te Ruslar'ın Kırım'ı işgali sırasında 815 kişinin yaşadığı küçük bir kasaba durumundaydı. Ancak 1784'te Kırım'ın Tavrida bölgesinin başşehri oldu ve XIX. yüzyılda önemli bir ticaret merkezi haline geldi. 1850

Akmesçid'in
eski bir
gravürü

Akmesjid

yıllarında burada yaşayan bir İngiliz leydisi hâtrâtında, hâkim sınıfı Tatar Türkleri'nin oluşturduğunu, bunların şehrin en güzel yerlerinde oturduklarını, nüfusun 13.000 civarında olduğunu ve halk arasında yahudiler, Rumlar ve Ermeniler'in de bulunduğunu yazmaktadır. Yine aynı yıllarda bölgeyi ziyaret eden P. Simon Pallas, tarihî Akmesjid'de, diğer Kırım şehirlerinde olduğu gibi birbirine paralel dar sokakların ve çatıları kiremitle örtülü alçak evlerin bulunduğunu, güzel bahçeler içerisinde garnizona çevrilen bir caminin ve 1797'de Rumlar tarafından inşa edilen bir kilise ile bir de Ermeni kilisesinin yer aldığını yazar; ayrıca bir hamamının cezaevi olarak kullanıldığını ve Salgir nehrinin kıyısında dört adet su değirmeni bulunduğunu belirtir. Pallas bu bilgilere ek olarak Akmesjid civarında Salgir nehrinin geniş ve taşlık bir tabandan aktığını, suyunun bulanık olmasından dolayı kullanmak için dinlendirildiğini, bozulan su yollarının 1795'te tekrar açıldığını, ancak bu kanalların şehre arabalarla su taşıyan çingeneler tarafından kazançlarına engel olduğu için bozulduğunu ve bu surlarda barbutuna, alabalık ve istakozların bulunduğunu da kaydetmektedir.

Lozovaya-Sivastopol arasında 1874'te inşa edilen demiryolu, bugün Simferopol adını alan Akmesjid'den geçmektedir. 1921'den 1945'e kadar Kırım'ın başşehri olan Simferopol, bölgenin Almanlar tarafından işgali sırasında (1941-1945) mukavemet kuvvetleri Komsomol Teşkilâtı'nın da aktif merkezi olmuştur. Çarpışmalar sırasında tahribata uğrayan şehir, savaştan sonra imar edilerek muhtelif sanayi yatırımlarıyla geliştirilmiştir. Bugün Sovyetler Birliği'nin başlıca sa-

naî merkezleri arasında yer almakta ve özellikle şehirdeki gıda maddeleri imalatı, ziraî yatırımlar, inşaat sektörü ve kimya sanayii önem taşımaktadır. Aralarında Simferopol Üniversitesi de bulunmak üzere üç büyük yüksek öğretim kurumuna sahip olan 319.000 (1982) nüfuslu Simferopol, bölgenin ilim ve sanat merkezi olma hüviyetini devam ettirmekte, ayrıca trolleybüs hattı ile bağlandığı Güney Kırım sahillerinin önemli bir turistik merkezini oluşturmaktadır. Akmesjid adı bugün şehirde oturan halk tarafından hâlâ kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 559, 638-641; P. Simon Pallas, *Reise in die südlichen provinzen des Russischen Reichs*, [baskı yeri yok] 1851, s. 17-21; Karl Koch, *Krim und Odessa: reise crinnerungen*, Leipzig 1854, s. 32-44; *The Crimea: Its Towns, Inhabitants and Social Customs*, London 1855, s. 34 vd., 49-56; V. Zernov — Molla Hüseyin Feyizhanoğlu, *Kırım Yurtuna ve ol Tarafarlara Dâir Bolgan Yarıklar ve Hatlar*, Petersburg 1281, s. 24; E. Wood, *The Crimea in 1854 and 1895*, London 1895; Halim Giray, *Gülbün-i Hânân*, İstanbul 1327, s. 25; Djafer Seidamet, *La Crimée: passé-présent revendications des Tatars de Crimée*, Lausanne 1921, s. 42; Ethem Feyzi Gözaydın, *Kırım*, İstanbul 1948, s. 14; M. P. Bijiskyan, *Karadeniz Kuyuları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul 1969, s. 93; Oktay Aslanapa, *Kırım ve Kuzey Azerbaycan'da Türk Eserleri*, İstanbul 1979, s. 31, 109; M. Ürekli, *Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi 1441-1569* (doktora tezi, 1987), İÜ Ed.Fak., s. 132-133, 164; A. Zeki Velidi Togan, "Akmesjid", *İA*, I, 270; W. Barthold, "Akmasdjid", *EP²* (İng.), I, 312; "Simferopol", "Simferopol University", *GSE*, s. 466.

MUZAFFER ÜREKLİ

AKMIŞE

(bk. KUMAŞ).

AKÖZ, Ömer Fazıl

(1889-1952)

Son devir kıraat âlimi.

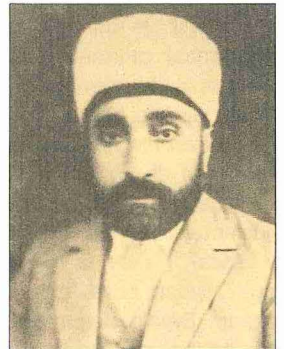
27 Haziran 1889 tarihinde Kastamonu'da doğdu. Babası Osman Efendi, annesi Zâhîde Hanım'dır. Hıfzını ve rüşdiye tahsilini doğduğu şehirde yaptı. Kastamonu'da Nümâniye Medresesi müderrisi Ahmed Efendi'den 12 Rebûlevvel 1330 (2 Mart 1912) tarihinde hâfizlik belgesini, İstanbul'a gittikten sonra ise 27 Zilhicce 1331'de (27 Kasım 1913) Debağ Yunus Camii imam-hatibi Hasan Sabri Efendi'den aşere* takrîb (bk. KIRAAT) ve İbnü'l-Cezerî'nin *Tayyibetü'n-Neşr*'ini okuduğuna dair icâzetnâmesi-

ni aldı. *Tayyibe*'nin ezberinde olduğu bilinmektedir. Tokatlı Osman Efendi'den de kıraat ilminde istifade etti. Kastamonu'ya döndüğünde müderris Kırkbeşzâde'nin derslerine devam etti.

Ömer Aköz, Posta Telgraf Nezâreti imamlığı ile ilk defa memuriyete başladı (1913). Daha sonra Kastamonu Dârülhilâfesi ihzârî sınıf ve ibtidâ-i hâric riyâziyyât, cebir, hendese ve Kur'an-ı Kerim muallimliği, Dârülhilâfe Medresesi tefsir, fıkıh, Kur'an-ı Kerim müderrisliği, Kastamonu Nasrullah Camii hatipliği ve Sinan Bey Camii imamlığı yaptı. 1936'da görevini naklettiği İstanbul'da Üsküdar-Beylerbeyi Abdullah Ağa, Büyük Selimiye ve Fâtihi camileri imamlıkları, Fâtihi Camii başımanı iken aynı zamanda Musahafı Tetkik Heyeti âzâlığı ve reisliği vazifelerinde bulundu. Ölümüne kadar sürdürdüğü bu iki görevi yanında İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda Kur'an-ı Kerim, Arapça ve fıkıh dersleri okuttu. Osmanlılar zamanında, bir ramazan ayında Ravza-i Mutahhara'da mukabele okumak için Medine'ye gönderilenler arasında yer aldı.

Kıraat ilmi dışında ferâiz, matematik, astronomi ve fıkıh konularında da iyi yetişmiş bir âlim olan Ömer Aköz, aynı zamanda hattat ve meşhur bir hatipti. Arapça ve Farsça'yı iyi biliyordu; Fransızca da öğrenmişti. Rahmi Şenses, Fikri Aksoy, Mustafa Göl, Mehmet Ali Sarı, Harun Soydaş, Fikret Karamercan, Rıza Çöllüoğlu, Yakup İskender, Abdülhalim Öztürk ve İhsan Özen İstanbul'da kendisinden Arapça ve kıraat okuyan yüzlerce talebesinden bazılarıdır.

Vakar ve ciddiyeti ile tanınan ve *İslâm-Türk Ansiklopedisi*'ndeki "Âsım b. Behdele" ile "Âsım b. Ebi's-Sabbâh" maddelerinin de yazarı olan Ömer Aköz, 15 Temmuz 1952'de Kastamonu'dan Ankara'ya giderken Çankırı yakınlarında geçirdiği bir trafik kazasında vefat etti. Naaşı İstanbul'a götürülerek Edirnekâpi Halebî Mezarlığı'na defnedildi.

Ömer
Fazıl
Aköz